

Spørgsmål til Esajas ved Dr. Paul Petersen

Herunder følger eksempler på spørgsmål og svar til oversættelsen og meningen af nogle af teksterne i Esajas' Bog.

Flere spørgsmål og svar vil blive lagt til i løbet af det første kvartal i 2021. For oversigtens skyld er de angivet i tekstrækkefølge. Hvis du søger efter svar på spørgsmål til en specifik tekst i Esajas' Bog, kan du i yderste venstre kolonne finde teksten. Hvis du mangler et svar, er du velkommen til at indsende specifikke spørgsmål til paul.petersen@adventist.dk.

En række nye spørgsmål er lagt på per 1. marts, fx spørgsmål om **pagten med døden** i Es 28,15.18, ordet **tjener** i Es 41,8 m.fl., brugen af navnet **Jahve** og ikke Jehova i 42,8, **fred og lykke** i Es 54,13 samt hvordan man skal **ære** sabbatten i 58,13.

Tekst	Spørgsmål	Svar
1,7	Den danske oversættelse fra 1992 siger Sodoma i den sidste linje i vers 7. Men den norske fra 2011 siger "Det er øde som når fremmede har ødelagt." Hvorfor læser den danske "Sodoma", hvor næsten alle andre siger "fremmede"?	Ligesom oversættelsen fra 1931 følger den danske bibel her et forslag fra fodnoterne i de forskellige udgaver af den hebraiske bibel. Begrundelsen er, at det ord, som er oversat med "ødelæggelse" (<i>mapekah</i>) i Det Gamle Testamente altid ellers forbindes med ødelæggelsen af Sodoma. Det er derfor blevet foreslået, at teksten ændres, så det også er tilfældet her. Det er værd at understrege, at der ikke findes noget manuskript, hvor der skrives Sodoma. Det er lærd gætværk. I lyset af, at sammenligningen med Sodoma netop sker i vers 9 og 10, vælger de fleste oversættelser derfor at bevare den tekst, vi har i manuskripterne, og ligesom den norske siger: "som når fremmede har ødelagt."
6,10	Jeg har hørt nogen sige, at det fedt, der er omtalt i 6,10, er et symbol på synd? Er det sandt?	Det korte svar på spørgsmålet er et modificeret nej. Når det gælder ofringerne i helligdommen, repræsenterer fedtet ikke synd. Fedtet var helligt og kunne ikke brændes på alteret. "Alt fedt tilhører Herren," siges der (3 Mos 3,16). Dette ville aldrig kunne siges om synd. Det Gamle Testamente bruger primært to ord for "fedt". I forbindelse med ofringerne anvendes <i>kheleb</i> (som i 2 Mos 23,18); det kan også bruges i andre situationer. Et andet almindeligt ord for fedt er <i>shæmæn</i> , brugt om fedtet fra oliven (som i 2 Mos 27,20; 5 Mos 8,8; Es 25,6). Esajas 6,10 anvender ikke navneordet for "fedt", men udsagnsordet "fede op" (<i>shaman</i>) fra samme sproglige rod som fedtet fra oliven. Dette udsagnsord indgår her i en fast vending, "at gøre hjertet fedt", der har betydningen "gøre forståelsen vanskelig". Man skal huske, at i hebraisk perspektiv var hjertet et center for tanken. Udtrykket står i Es 6,10 parallelt med vendingen "høre, men intet fatte". Meningen er altså, at folkets forståelse af Guds Ord er sløv, hvilket fører til umoral, som når Jeremias omtaler de ugudelige rigmænd som "tykke og fede" (Jer 5,28).

7,17	Hvorfor nævner Esajas pludseligt og abrupt "assyrekongen" i afslutningen af dette vers?	Rent stilistisk gør Esajas det samme som forfatter, når han i 8,8 og 10 pludselig nævner "Immanuel" i slutningen af verset. Den pludselig omtale er en måde, hvorpå Esajas fremhæver henholdsvis "assyrekongen" og "Immanuel". Den historiske sammenhæng er, at to riger – Israel i nord og Syrien/Aram – har dannet et forbund for at undertvinge Juda og sammen holde den voksende assyriske magt tilbage. Juda og kong Akaz har allerede lidt militære nederlag til denne konstellation, og i stedet for at stole på Gud henvender kong Akaz sig til assyrerne for at få hjælp mod Israel og Syrien. Det var en dårlig idé. I løbet af et par generationer ville assyrerne underkue Syrien, totalt knuse nordriget i Israel og være tæt på at gøre det samme med Judas rige. Det er overgangen fra den umiddelbare trussel mod Juda, altså Syrien og Israel, til den senere, Assyrien, som vi finder afspejlet i Esajas' profeti i disse vers.		
7,21-22	Hvad er der galt i, at folket må spise "tykmælk og honning"?	Profetien beskriver en tid, hvor assyrenes ødelæggelse af landet har ødelagt agerjorden og knust det handelssamfund og den overflod, Juda havde vænnet sig til. Med honning tænkes der på vildhonning, ikke på driftige biavlere produkter, og tykmælk og honning er et udtryk for den føde, man kunne opnå i et hyrdesamfund, når man levede på minimumsniveau.		
8,1.3	Hvad hedder egentlig den søn, Esajas får i kapitel 8? Hvorfor siges der først <i>Le-Maher-Shalal Hash-Baz</i>, men derefter kun <i>Maher-Shalal Hash-Baz</i>?	Hans navn er <i>Maher-Shalal Hash-Baz</i> , der betyder "hurtigt bytte, hastigt rov" og blev brugt profetisk for at beskrive, hvor kort en tid, der ville passere, før assyrerne overvandt Efraims og Syriens to riger. Forstavelsen <i>le</i> hører ikke til selve navnet, men er et forholdsord, der angiver tilhørsforhold eller relation, ligesom fx hensynets dativ i Latin. Det kunne typisk blive brugt på segl for at betegne ejerforhold, i overskriften til Salmerne for at betegne evt. forfatterskab eller tilegnelse (af eller til David). Den danske oversættelse af 1992 har her misforstået det eller i det mindst unødvendigt tilføjet denne forstavelse til navnet i 8,1. Se også i listen over steds- og personnavne i Esajas' Bog.		
8,20	Den tidligere oversættelse fra 1931 af 8,20 sagde her: "Til læren og til vidnesbyrdet!" Dette udtryk blev ofte brugt til at betegne dels loven/læren og dels det profetiske ord. Dette er stadig tilfældet i de fleste internationale bibeloversættelser. Men den nye oversættelse fra 1992 siger i stedet: "Til belæringen og til budskabet." Hvad skyldes det, og hvordan skal verset forklares?	Ordene De to ord, som er brugt her og i vers 16 er (a) <i>torah</i> , hvis betydning generelt er "instruktion, belæring, undervisning, åbenbaring", og som specifikt har betydningen "lov" og senere bliver et navn for de fem Mosebøger. (b) <i>te'udah</i> , der ud over Es 8,16 og 20 kun findes i GT i Ruth 4,7, hvor det betyder "vidnesbyrd, bekræftelse"	Nogle internationale oversættelser To the teaching and to the testimony! If they will not speak according to this word, it is because they have no dawn. <i>English Standard Version</i> To the law and to the testimony! If they do not speak according to this word, <i>it is</i> because <i>there is</i> no light in them. <i>New King James</i> Consult God's instruction and the testimony of warning. If anyone does not speak according to this word, they have no light of dawn. <i>New International Version</i> Men når de sier til dere: «Spør gjenferd og spådomsånder til råds,	Forklaringer <i>Udtrykket</i> Den enkleste måde at forstå dobbeltudtrykket på er, at det dækker dels Guds undervisning og belæring, som tidligere er blevet åbenbaret, bl.a. i loven, dels den bekræftelse, som profeten Esajas' profetiske virke og budskab gav til denne åbenbaring. <i>Sammenhængen</i> Esajas har i 8,5-15 profeteret om trængsel over Juda: assyrerne vil angribe. Vers 16: Sikkerheden findes i Guds åbenbaring og belæring, som bekræftet af profetens budskab. Vers 17-18:

		<p>og på dansk er oversat med "bevidnelse".</p> <p>Det er beslægtet med en lang række ord knyttet retssalen, edsaflæggelse m.m.</p>	<p>slike som hvisker og mumler! Skal ikke et folk spørre sine guder, spørre de døde til råds for de levende om lov og om vitnesbyrd?» Sannelig, for dem som sier slikt, går ikke solen opp mer! <i>Norsk autoriseret oversættelse fra 2011 af Es 8,19-20.</i></p> <p><i>Bibelen 2020</i> er ikke en oversættelse i egentlig forstand, men en gendigtning, og den kan i denne som for så mange andre tekster ikke bruges til et egentligt studium.</p>	<p>Under trængslen er det ventetid, hvor Gud skjuler sit ansigt. Profeten og hans familie vil være tegn på tilliden til, at Gud vil gribe ind. Vers 19-20: I denne periode søger folk enten (a) dødemanere og sandsigere, altså spiritualisme, eller (b) Israels sande "konge og Gud" (jf. vers 21), nemlig gennem "ordet/læren og vidnesbyrdet." Vers 21-22: For den, der ikke søger Gud, vil tiden og fremtiden betyde totalt mørke. Vers 8,23-9,6: Men Gud vil sende lys. Et barn vil blive født og herske som Messias, den retfærdige konge.</p>
	Alternativ oversættelse	Oversættelse af Esajas 8,19-22		
		<p>Og når de siger til dig: "Spørg dødemanerne og spiritisterne," som hvisker og mumler, bør et folk da ikke spørge sin Gud? Bør man spørge de døde til fordel for de levende? Nej, gå til Guds belæring og til det profetiske vidnesbyrd. Den, der ikke vil tale i overensstemmelse med dette budskab, vil ikke opleve nogen morgenrøde. Han skal vandre omkring i landet, plaget og sulten . . . Ser han mod det høje eller stirrer han ud over landet, er der nød og mørke, trængsels mørke, i mulmet er han stødt ud.</p>		
28,10	<p>DO 1992 siger her: "Han siger jo: • Savlasav savlasav, kavlakav kavlakav, lidt her og lidt der!" Men næsten alle engelske oversættelser gengiver versets mening anderledes, fx "Forskrift efter forskrift, række efter række, lidt her og lidt der."</p>	<p>Der er blandt forskere stor usikkerhed omkring betydningen, selv om de fleste internationale oversættelser i dag er enige – og adskiller sig fra den danske. Heri er den første sætning – "Han siger jo" – en tilføjelse til den hebraiske tekst, og diskussionen drejer sig om meningen med det efterfølgende, der lyder som et vrøvlevers. Det er da også én af de muligheder, der ofte foreslås. Herunder følger nogle overvejelser over mulighederne:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. "Savlasav osv." er vrøvleord, som små børn ville sige. Her kunne det så illustrere, hvad folkets ledere og lærere (jf. vers 7-9) er i stand til. De er jo fulde, og hvad de siger, giver lige så lidt mening som små børns vrøvlen. 2. Som vrøvleord kan sætningen også forstås som ledernes hånlige gengivelse af Esajas' profetier. Det er den måde, hvorpå de danske oversættere forstår teksten i lyset af vers 9. Det ligger altså bag den forklarende tilføjelse i begyndelsen af vers 10: "Han (altså profeten Esajas) siger jo". <ol style="list-style-type: none"> a. Bemærk, at disse ledere i vers 14 og 22 netop kaldes "spottere". 3. Ordene oversat til dansk med "savlasav" og "kavlakav" er sammensat af to bogstaver i det hebraiske alfabet, nemlig en ældre form af <i>tsade</i> og <i>qaf</i>. Disse to bogstaver følger umiddelbart efter hinanden i alfabetet og har 		

	<p>Hvorfor er der denne forskel, og hvad er meningen?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samtidig ser vi ofte, at fx Ellen White bruger denne tekst i forbindelse med principper for bibellæsning. Hvordan kan det være? 	<p>været en del af en remse, som små børn brugte, når de lærte alfabetet. Stavelsen "la" er et forholdsord, og en tilsvarende remse på dansk kunne lyde: "a efter a, b efter b osv."</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. De fleste forskere mener derfor, at teksten indeholder mere. Det er nemlig sådan, at de hebraiske bogstaver også har en selvstændig mening. Fx betyder det første bogstav i alfabetet, <i>'alæf</i>, "okse", og det andet, <i>beth</i>, "hus". De to bogstaver, som er brugt i verset her, er nummer atten og nitten i det hebraiske alfabet. Det første af dem er <i>sav</i> eller <i>tsav</i>, en gammel form af <i>tsade</i>, der tænkeligt er brugt her, fordi det rimer med det efterfølgende bogstav. Dette bogstav kan læses og forstås som ordet <i>tsawa</i>, der betyder "lov, forskrift". Det næste bogstav brugt er <i>qaf</i> eller <i>qav</i>, og det har betydningen "linje, målesnor, række" og er faktisk brugt med denne mening i samme kapitel hos Esajas, nemlig i vers 17, oversat til dansk med "målesnor." 5. I lyset deraf kan det tænkes, at fjenderne håner Esajas' enkle forkyndelse af Guds bud (repræsenteret af <i>tsav/sav</i>) og den dom (repræsenteret af <i>qav</i>), som deres overtrædelser ifølge profeten vil føre med sig. 6. Vers 11-13 er da Guds ironiske svar til de dårlige ledere. Ironien viser sig bl.a. ved, at Gud via assyrerne vil tale til folket i et sprog (vers 11), der er mere uforståeligt end børneremser! Ironisk er det også, fordi netop børneremsen som forkyndt af profeten ifølge vers 12 vil føre til deres undergang. 7. Linjen "forskrift efter forskrift, linje efter linje" er i engelsk sprogbrug kommet til at stå som et fast og letanvendeligt udtryk også i andre sammenhænge, der går langt ud over, hvad profeten Esajas havde i tanke. Det bruges ofte som en rettesnor for bibelfortolkning. Det sker også hos Ellen White, men må ikke opfattes som en fortolkning af, hvad Esajas oprindeligt mente. Hun brugte simpelthen en vending fra Bibelen, som var blevet en del af hendes sprog. EGW anvendte da heller ikke vendingen kun i forbindelse med bibeltolkning, men også i tilknytning til fx mission og evangelisme (AA 206; Ev 201), børneopdragelse (AH 232, CG 81) og sundhedsarbejde (2SM 280). 																		
28,15.18	<p>Hvad mener Esajas, når han 28,15 og 18 siger, at lederne i folket har sluttet "pagt med døden"?</p>	<p>Esajas 28 er stadig skrevet i forbindelse med den krise, der ville komme med assyrernes angreb på Israel og Juda. Når man nærlæser kapitlet, kan man se, at profetens karakteristik af lederne spiller på og udvider beskrivelsen i kapitel 8. Læg fx mærke til følgende fællestræk:</p> <table border="1" data-bbox="701 1054 1800 1406"> <thead> <tr> <th>Tema</th> <th>Kapitel 28,14-19</th> <th>Kapitel 8</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Assyrerne kommer som en flod</td> <td>Vers 15b og 18b-19a</td> <td>Vers 6-8</td> </tr> <tr> <td>Dommen udgår fra Guds helligdom på Zion</td> <td>Vers 14</td> <td>Vers 16</td> </tr> <tr> <td>Herrens klippe og sten vil være dommer over folket</td> <td>Vers 16</td> <td>Vers 14-15</td> </tr> <tr> <td>Den troende venter i tillid til og "haster ikke" / "er ikke urolig"</td> <td>Vers 17</td> <td>Vers 16</td> </tr> <tr> <td>De gudløse søger "dødemanere", har sluttet "pagt med døden"</td> <td>Vers 15 og 18</td> <td>Vers 19</td> </tr> </tbody> </table>	Tema	Kapitel 28,14-19	Kapitel 8	Assyrerne kommer som en flod	Vers 15b og 18b-19a	Vers 6-8	Dommen udgår fra Guds helligdom på Zion	Vers 14	Vers 16	Herrens klippe og sten vil være dommer over folket	Vers 16	Vers 14-15	Den troende venter i tillid til og "haster ikke" / "er ikke urolig"	Vers 17	Vers 16	De gudløse søger "dødemanere", har sluttet "pagt med døden"	Vers 15 og 18	Vers 19
Tema	Kapitel 28,14-19	Kapitel 8																		
Assyrerne kommer som en flod	Vers 15b og 18b-19a	Vers 6-8																		
Dommen udgår fra Guds helligdom på Zion	Vers 14	Vers 16																		
Herrens klippe og sten vil være dommer over folket	Vers 16	Vers 14-15																		
Den troende venter i tillid til og "haster ikke" / "er ikke urolig"	Vers 17	Vers 16																		
De gudløse søger "dødemanere", har sluttet "pagt med døden"	Vers 15 og 18	Vers 19																		

		<p>I lyset af disse ligheder bliver det mere tydeligt, hvad Esajas mener med udtrykket "en pagt med døden". Lederne i Israel gik til spiritistiske medier. Ved at få kontakt med, hvad man påstod var de afdødes ånder, forventede man, at man kunne blive reddet fra de fjendtlige angreb. Kontakten med dødsriget gennem disse medier skulle sikre mod død. Man havde altså sluttet en "pagt med døden."</p> <p>Det var ikke nogen god idé. Det hjalp ingenting. Assyrerne kom. Døden kom. Dommen kom. Men den, der satte sin lid til Gud og ventede i tro og tillid på hans indgriben, ville blive frelst.</p>
40,22	Den danske oversættelse taler om, at Gud "troner over jordens flade". Men den norske af 2011 siger i stedet "krets". Hvad er rigtigt?	<p>Der bruges i teksten et forholdsvist sjældent hebraisk ord (<i>khug</i>), der almindeligvis opfattes som noget rundt. De fleste engelske oversættelser siger fx "circle", der svarer til den norske gengivelse. Det danske valg af noget fladt er altså usædvanligt. Enkelte kommentatorer opfatter det her som en henvisning til himmelhvælvingen eller til den yderste ende af jorden, hvor denne hvælving når jorden.</p> <p>Under ingen omstændigheder skal udtrykket opfattes i nogen naturvidenskabelig forstand. Dels er der tale om poesi, dels vil udtrykket have været en fast vending i sproget og ikke tænkt mere som en videnskabelig beskrivelse, end når vi i dag på dansk taler om jordens "fire verdenshjørner."</p>
41,8	Kan "tjener" i Esajas som fx i Es 41,8; 42,1; 44,1 52,13 m.fl. betyde "søn, barn"?	<p>Det enkle og umiddelbare svar er "nej". Det hebraiske ord for tjener er <i>'æbæd</i>, og det anvendes aldrig med betydningen "søn" eller "barn". Det betegner en person, som en underordnet en anden person, og det kan bruges i meget bred social sammenhæng, lige fra en almindelig slave eller træll (1 Mos 12,16; 2 Mos 20,10) til en højt betroet tjener (1 Mos 24,5) eller en repræsentant for kongen, som står lige under ham. Det er tænkeligt, at Asaja i 2 Kong 22,12 med titlen "Kongens Tjener" er at betragte som en slags førsteminister.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er man Herrens tjener, betyder det altså, at man på en eller anden måde udfører et hverv for ham. Det tilsvarende udsagnsord (<i>'abad</i>) betyder i almindelighed at "arbejde". I det fjerde bud, sabbatsbuddet (2 Mos 20,9) står det i modsætning til at "hvile" (<i>shabat</i>). Det kan i religiøs sammenhæng bruges i betydningen tilbede, dyrke; man tilbeder eller tjener Gud. Moses skulle føre israelitterne ud i ørkenen for at "dyrke" Gud (2 Mos 3,12). Esajas profeterer, at en dag i fremtiden vil egypterne "dyrke" Gud med ofringer (Es 19,21). • I Esajas' Bog bruges det generelt om de mennesker, der tilbeder og tjener Gud: om profeten selv (Es 20,3), om embedsmanden Eljakim (Es 22,20), Jakob/Israel (Es 41,8), de troende i folket, som kan vidne om Guds ord (Es 43,10), og om Messias (Es 42,1; 49,6-7; 52,13). <p>Men da jøderne oversatte Det Gamle Testamente til græsk, var det mest almindelige af de ord, man brugte for det hebraiske <i>'æbæd</i>, tjener, det græske ord <i>pais</i>. Og dette ord kunne også betyde "søn" eller "barn."</p> <ul style="list-style-type: none"> • Det er brugt om de drenge, som Herodes dræbte (Matt 2,16), men også om en lille pige, Jairus' datter (Luk 8,21). Lukas bruger det også om en tjener, nemlig den dreng, der arbejdede for en romersk officer i Kapernaum (Luk 7,7). <p>Græske læsere af fx Lukasevangeliet eller Apostlenes Gerninger ville derfor let komme til at tænke på Jesus, Guds Søn, når de læste om Jesus som Herrens tjener (<i>pais</i>). For i én forstand var Jesus jo netop både søn og tjener. Jesus er kaldt</p>

		for <i>pais</i> i fx ApG 3,13 og 4,27 og 30. I Peters prædiken i ApG 3,13 er der også en klar henvisning til Esajas 53 – eller mere præcist til Es 52,13. Vendingen "har herliggjort" svarer til den græske oversættelse af det udtryk i Es 52,13, hvor der på dansk siges "løftes højt."
42,1 m.fl.	Hvad menes der, når man taler om "tjener-sangene" i Esajas' Bog?	I anden halvdel af Esajas' Bog er der en række poetiske enheder, hvor "Herrens tjener" er hovedpersonen. De kaldes under ét for "tjenersangene." Der er en stadig diskussion om, hvilke tekster man skal regne med. Det skyldes dels, at hele denne del af Esajas med en enkelt undtagelse eller to er skrevet i poesi, og at både Israel som et folk, profeten, måske den persiske konge Kyros samt Messias bliver kaldt tjener. Men følgende tekster anses generelt for at høre til tjener-sangene: Esajas 42,1-9; 49,1-3; 50,4-11; 52-13-53,12. Nogle forskere mener også, at Esajas 61,1-3 skal medregnes.
42,8	Hvorfor dukker Jahves navn op i Esajas 42,8? Har <i>Jahve</i> ikke været brugt tidligere i Esajas' Bog?	I Det Gamle Testamente findes der hovedsageligt to grundlæggende to ord/navne for Gud, dels <i>Elohim</i> eller den korte form <i>El</i> , dels <i>Jahve</i> . <i>Elohim/El</i> kan bruges om andre guder, mens <i>Jahve</i> opfattes som Guds mere personlige navn og bruges eksklusivt om Israels Gud. I oversættelser gengives <i>Elohim</i> eller <i>El</i> generelt med ordet "Gud" og <i>Jahve</i> "Herren", som i nogle tekster også kommer fra det hebraiske 'Adonaj. Dette sker ikke mindst, når mennesker taler med Gud, som Abraham, der tiltaler Gud med "Herre" (1 Mos 16,2.8; 18,3), og Daniel, der trygler sin "Herre" (Dan 9,4.19). Esajas' Bog danner ingen undtagelse. Når den danske bibel siger "Herren", er det stort set altid fra det hebraiske <i>Jahve</i> . Og i kapitel 42 finder man på hebraisk netop Guds navn <i>Jahve</i> brugt både i vers 5 og 6, hvor den danske oversættelse siger "Herren". Det kan derfor godt virke lidt pludseligt, når vi i vers 8 læser <i>Jahve</i> . Læseren kunne nemlig misforstå og tro, at <i>Jahve</i> ikke har været brugt tidligere. Men det har det altså. Der er dog en god grund til det danske valg. Teksten lyder: " Jeg er Jahve, det er mit navn! " Der lægges altså på særlig måde vægt på, at dette er Guds personlige navn. De danske oversættere har fundet, at det er tilfældet i en række tekster, hvor man derfor har valgt at skrive <i>Jahve</i> : 2 Mos 3,15; 6,3; 15,3; 5 Mos 28,58; Sl 68,5; 83,19; Es 42,8; Jer 16,21; 33,2; Hos 12,6; Am 4,13; 5,8; 9,6.
42,8	Hvorfor skriver man <i>Jahve</i> og ikke <i>Jehova</i> i Esajas 42,8?	Hvor kommer formen <i>Jehova</i> fra? Svaret er, at det skyldes en misforståelse forårsaget af vesteuropæisk uvidenhed! Gennem århundrederne udviklede jøderne en så stærk respekt for Guds navn, at man ikke længere udtalte det. Allerede på Jesu tid skete det kun en enkelt gang årligt, når ypperstepræsten i Det Allerhelligste på den store forsoningsdag sagde Guds navn. Når skrivere afskrev de bibelske tekster, hvilket ofte skete efter diktat, bevarede man i mange tilfælde de fire konsonanttegn (kaldt <i>tetragrammaton</i> , græsk for fire bogstaver), som udgjorde navnet <i>Jahve</i> . Men man udtalte det ikke; i stedet brugte man et andet ord for "herre", nemlig 'Adonaj. Det hebraiske alfabet blev dengang som i dag

		<p>skrevet uden vokaler. Da de jødiske skriftlærde, <i>masoreterne</i>, i den tidlige middelalder begyndte at udvikle vokal tegn til hjælp i læsningen, indsætte man under konsonanterne for Jahve derfor de vokaler, man brugte, når man læste, altså fra 'Adonaj. Da man i Vesteuropa op til reformationen og under renæssancen begyndte atter at lære hebraisk, var man uvidende om dette forhold. Man læste derfor navnet som Jehova, fordi man brugte de forkerte vokaler, nemlig vokalerne fra 'Adonaj (forskellen mellem "e" og "a" i den første stavelse hænger sammen med en vokalændring i det hebraiske sprog ved halslyde, gutturaler).</p> <p>Har det betydning for min tilbedelse? Svaret er nok, at det ikke spiller nogen større rolle for Gud, om vi alle udtaler hans navn på helt den samme måde. Fonetisk siger ingen af os jo et ord fuldstændigt identisk, og mellem forskellige sproggrupper vil der altid være forskel; svenskere og danskere, tyskere og englændere udtaler jo heller ikke fx "j" på samme måde.</p> <p>Det er derimod væsentligt, at vi tænker rigtigt om den Gud, vi omtaler, og at vi tilbeder ham med respekt og kærlighed. Dette harmonerer med, at navn i Bibelen ofte står for personlighed, karakter og væsen.</p>
54,13	<p>I oversættelsen fra 1992 siges der i Esajas 54,13, at sønnerne "får stor lykke." I den ældre oversættelse blev der sagt: "stor bliver børnenes fred". Hvori består forskellen? Og hvad med pigerne? Bliver de ikke lykkelige – eller får fred?</p>	<p>Den nye oversættelse adskiller sig fra den ældre på to punkter. For det første siges der "sønner" i stedet for "børn". Det hebraiske ord ben – som i Benjamin, min "lykkes søn" – betyder "søn", men også bredere "efterkommer". Selv om det er hankøn og derfor bruges om drengebørn, skal man huske, at hankøn, maskulinum, på hebraisk (og på græsk) blev brugt som fælleskøn. Det kunne derfor som i 1 Mos 3,16 bruges om "børn", piger og drenge begge iberegnet. Jeremias taler i 20,15 om en fødsel og taler om en søn; på hebraisk tilføjes et adjektiv til ordet "søn" for at understrege, at barnet er hankøn – det kunne altså have været en pige. Oversættelsen af 1992 har altså valgt at indsnævre betydningen; men "børn" ville også have været korrekt.</p> <p>Den anden forskel er forandringen fra "fred" til "lykke." Hvordan denne forskel opfattes, afhænger nok ganske meget af os, der læser teksten på dansk. Hvordan forstå vi begrebet "lykke"? Overfladisk eller mere dybt, materialistisk eller mere åndeligt? De danske oversættere har her valgt en nuance, og det kan sagtens forsvares.</p> <p>Bag de danske ord findes det hebraiske ord <i>shalom</i>. Dette oversættes almindeligvis med "fred", men har en bred betydning og kan ofte betegne fx "harmonisk" eller "velvære i fællesskabet". Som for andre bibelske begreber tænkes der ikke primært på noget psykologisk eller indre i det enkelte menneske, men på den erfaring, vi får i fællesskabet med andre.</p> <p>Hvad den nye oversættelse med brugen af et andet ord end "fred" ikke helt giver læseren, er muligheden for at forbinde Esajas 54,13 med det tema om fred, som vi finder i en række tekster i Esajas' Bog. Sammenlign fx teksterne i listen herunder, og se, hvor rig Esajas' brug af ordet <i>shalom</i> er. Listen er kun et udvalg af de tekster hos Esajas, hvor ordet genfindes.</p>

Fred (*Shalom*) i Esajas' Bog

Vers	Bibeltækst	Note
9,5	For et barn er født os, en søn er givet os, og herredømmet skal ligge på hans skuldre. Man skal kalde ham Underfuld Rådgiver, Vældig Gud, Evheds Fader, Freds Fyrste.	I modsætning til denne verdens fyrster vil Messias herske med fred.
26,12	Herre, du skænker os fred , for alt, hvad vi har gjort, har du udført for os.	Guds fred kommer med en erkendelse af, at frelsen kommer fra ham alene.
32,17	Retfærdighed skaber fred , retfærdighed bringer ro og tryghed til evig tid.	Et af løfterne om Davidsrigets kommende herlighed under Messias.
48,18	Gid du ville lytte til mine befalinger, så blev din fred som en flod og din retfærdighed som havets bølger,	Esajas beskriver en kontrast mellem Guds børn, som erfarer fred, og de gudløse, som ingen har (jf. 57,19 og 21).
48,22	De gudløse har ikke fred , siger Herren.	
52,7	Hvor herligt lyder budbringerens fodtrin hen over bjergene! Han forkynder fred , han bringer godt budskab og forkynder frelse. Han siger til Zion: »Din Gud er konge.«	”Fred” er her sat parallelt med ”godt budskab” / evangelium og med ”frelse.” Dette forkyndes af den herold, der fortæller, at Gud er på vej.
53,5	Men han blev gennemboret for vore overtrædelser og knust for vore synder. Han blev straffet, for at vi kunne få fred , ved hans sår blev vi helbredt.	Vores fred opnås kun, fordi Jesus, Herrens tjener, led straffen i vores sted.
54,13	Alle dine sønner skal være oplært af Herren, dine sønner får stor lykke ,	Løftet til fællesskab i det genrejste Jerusalem.
57,19	Hos de sørgende skaber jeg læbernes frugt: Fred, fred for den, der er langt borte,	Sorg vendes til fred, når Guds børn vender hjem. De kommer fra fjernt og nær, udtryk, der

			og for den, der er nær, siger Herren, og jeg helbreder dem.	i Ef 2,17 som på nyttestamentlig tid blev brugt om dels hedninger, dels jøder.
		57,21	De gudløse har ikke fred , siger min Gud.	Esajas beskriver kontrasten mellem Guds børn, som erfarer fred, og de gudløse, som ingen har (jf. 48,18 og 22).
		60,17	Jeg bringer guld i stedet for bronze og sølv i stedet for jern, bronze i stedet for træ og jern i stedet for sten. Jeg gør fred til din øvrighed og retfærdighed til din hersker.	Som flere gange tidligere i Esajas' Bog betegner "fred" her det harmoniske fællesskab, der vil eksistere i Guds rige.
55,2 og 58,14	Nogle engelske oversættelser bruger det samme ord, hvor DO 1992 siger " svælge i fede retter" i 55,2, men " glæde sig over lykken hos Herren" i 58,14. Hvad er grunden?	<p>Det samme hebraiske udsagnsord eller verbum bruges i Es 55,2 og 58,14, selv om de danske oversættelser på grund af sammenhængen vælger forskellige danske vendinger.</p> <p>Verbet er '<i>anag</i>, og de to vers bruger samme bøjning, i en såkaldt <i>hitpaal</i> form. Betydningen er at "glæde sig over" eller "nyde."</p> <p>Hvis man derfor på dansk vil bruge det samme ord i de to tekster, vil det se sådan ud:</p> <ul style="list-style-type: none"> • "Glæde sig over/nyde fede retter" (55,2) • "Glæde sig over/nyde Herren" (58,14), hvor den danske oversættelse så tilføjer "lykken hos". <p>Den danske oversættelse er altså ikke forkert med sit "svælge i fede retter" og "glæde sig over lykken hos Herren". Den tilpasser sig sammenhængen.</p>		
58,13	Hvorfor siger de nyere, danske oversættelser "drive handel og træffe aftaler" i Es 58,13?	<p>Sidste del af Esajas 58,13 nævner tre aktiviteter eller arbejder, som man vil lade være med, hvis man vil ære sabbatten. Udtrykkene er faste vendinger, såkaldt idiomatiske udtryk, og da det ikke altid har været/er forstået, kan man møde forskellige, til tider meget "lodrette" eller bogstavelige oversættelser. Herunder er der en lille forklaring til hver enkelt af de tre.</p> <p>Linjen indledes med opfordringen til at "ære" sabbatten. Udsagnsordet kommer af den samme rod som tillægsordet "ærværdig" i den foregående linje. På dansk har man formentlig valgt dette ord for at markere den nøje forbindelse. De tre arbejder, som man vil holde sig fra, udvider betydningen: det er, hvad man vil gøre, hvis man opfatter sabbatten som "frydefuld".</p>		
		Esajas 58,13b: Man ærer sabbatten ved . . .		

1	Ikke at gøre, som man plejer	Egentlig: "ikke at gøre sine egne veje". <ul style="list-style-type: none"> • "Gøre" er forbundet med versets første sætning, hvor det samme udsagnsord er brugt. Her er også ordet "fod" brugt, hvad man ikke kan se på dansk – dermed forbindes at "gøre" med at "gå", typisk og almindeligt i både GT og NT. • "Sine egne veje" er helt korrekt oversat til dansk med vendingen "som man plejer". Det henviser til fortsættelsen af en persons arbejde og stræben, som sabbatten har til hensigt at bringe til ophør.
2	Ikke drive handel	Egentlig: "ikke søge efter sin egne mål / sin egen tilfredsstillelse." <ul style="list-style-type: none"> • Igen et idiomatisk udtryk, og den danske gengivelse "drive handel" passer fint med meningen. • Navneordet, som jeg ovenfor har gengivet med "mål", har ofte traditionelt været gengivet på engelsk som "pleasure". Men ordets mening er betydeligt stærkere. I Es 53,10 er det oversat med "Herrens vilje". Det betegner et afgjort formål, en persons hensigt. <ul style="list-style-type: none"> ○ Den traditionelle oversættelse i fx KJV har ført til den misforståelse, at man ikke måtte være glad på sabbatsdagen, hvilket går helt imod tekstens hensigt.
3	Ikke træffe aftaler	Egentlig: "ikke tale ord". <ul style="list-style-type: none"> • Også et idiomatisk udtryk med betydningen "træffe aftaler". Det identiske udtryk er brugt i Es 8,10.

Hovedhensigten med Esajas 58 er at opfordre Guds folk til en glædesfyldt, oprigtig udøvelse af religionen, både i fasten (vers 1-12, formentlig på forsoningsdagen) og om sabbatten. En ægte religion vil ikke kunne eksistere hånd i hånd med social uretfærdighed og udnyttelse af andre, jf. beskrivelsen af de hykleriske ritualer i Esajas 1,12-17.

Derfor opfordres folket til ikke at søge sit eget og drive sine egne forretninger på sabbatten, men i stedet søge, hvad der er Guds hensigt og glæde. Og Guds vilje indbefatter at gøre godt mod de svage (jf. Es 58,7) og at "sætte undertrykte i frihed" (Es 58,6). I Lukasevangeliet understreger Jesus selv dette formål med netop sabbatsdagen (Luk 13,10-17).